

До спеціалізованої вченої ради Д.41.086.04

Національного університету

«Одеська юридична академія»

м. Одеса, Фонтанська дорога, 23

ВІДГУК

офіційного опонента

**на дисертацію Громовенка Костянтина Вікторовича
на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук
зі спеціальності 12.00.11 – міжнародне право на тему
«Міжнародно-правові стандарти у сфері вищої освіти»**

Актуальність обраної теми дисертаційного дослідження Громовенка К.В. зумовлена в першу чергу тим, що питання міжнародного виміру вищої освіти у сучасному глобалізованому світі торкаються значної кількості осіб. Та хоча наднаціональний вимір вищої освіти виник багато сотень років тому, практично разом із самою вищою освітою, водночас розвиток відповідних міжнародних стандартів можна упевнене відстежити лише в другій половині ХХ сторіччя.

При цьому феномен багатостороннього та двостороннього договірної регулювання цих відносин отримав бурхливий розвиток та навіть систематизація відповідних міжнародно-правових джерел наразі становить серйозний виклик для науковця. Величезну цікавість становлять й виклики розгляду спорів, пов'язаних із аспектами вищої освіти, у практиці міжнародних судових та адміністративних органів.

Не зважаючи на закріплення аспектів академічної автономії та академічної співпраці на універсальному та регіональному рівнях, визнання права на вищу освіту як невід'ємної складової сучасних стандартів у сфері прав людини загального сприйняття відповідних міжнародних стандартів ще не склалося. Також потребує ґрунтовного дослідження правовий статус міжнародних програм у сфері організації вищої освіти та феномену

міжуніверситетських угод, які наразі укладаються між закладами вищої освіти різних країн сучасності.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих в дисертації. Обравши в якості предмету дослідження міжнародно-правові стандарти у сфері вищої освіти, автор цілком правомірно акцентувала увагу на таких ключових аспектах проблеми, як визначення відповідної категорії, аналіз еволюції відповідних міжнародних стандартів, визначення ролі відповідних універсальних та регіональних угод, зокрема у сфері права на освіту та визнання кваліфікацій освіти, дослідження укладених Україною та вітчизняними закладами освіти двосторонніх угод з іноземними структурами, імплементацію та реалізацію міжнародних стандартів вищої освіти в Україні, зокрема в умовах міждержавного конфлікту.

Теоретичну основу дисертаційного дослідження склали праці зарубіжних та вітчизняних науковців в галузях міжнародного публічного права, зокрема міжнародного права прав людини. Слід відзначити залучення до джерельної бази значної кількості відповідних міжнародно-правових актів універсального, регіонального та двостороннього виміру та актів національного законодавства щодо співпраці у сфері вищої освіти, таких специфічних джерел як міжнародні освітні програми та проекти, між університетські угоди які склали нормативну та емпіричну базу дослідження.

Методологічною основою роботи вірно обрано сукупність загальних та спеціальних методів та прийомів наукового пізнання. Зокрема, вдало застосовуючи у дослідженні діалектичний, порівняльно-правовий, формально-юридичний герменевтичний та інші наукові методи, здобувач упевнено робить достовірні та обґрунтовані висновки й висуває пропозиції щодо змісту міжнародних стандартів вищої освіти, передумов та факторів їх еволюції, предмету та специфіки регіональних та двосторонніх угод у сфері вищої освіти, специфіки застосування в Україні відповідних норм та механізмів сучасного міжнародного права тощо.

Наукова новизна і практична значущість одержаних результатів.

Наукова новизна дисертаційного дослідження Громовенка К.В. полягає в тому, що воно стало першим комплексним монографічним дослідженням міжнародно-правових стандартів у сфері вищої освіти, при чому не тільки в рамках вітчизняної правової науки. Серед іншого наукова новизна отриманих здобувачем результатів, полягає в наступному:

запропоновано концептуальний підхід до визначення міжнародно-правових стандартів у сфері вищої освіти, що становлять систему міжнародно-правових принципів та норм, які визначають механізми забезпечення та захисту права на вищу освіту, містять вимоги до розбудови національних систем вищої освіти та до діяльності установ вищої освіти, встановлюють форми взаємодії міжнародних організацій та держав з питань освіти, забезпечують можливість міжнародної співпраці закладів освіти;

здійснено аналіз впливу на відповідні міжнародні стандарти з боку процесів вищої освіти в роботі універсальних міжнародних організацій, які знайшли своє втілення в діяльності університетів з міжнародно-правовим статусом, таких як Університет Об'єднаних Націй, Університет миру, Світовий морський університет, Міжнародний інститут морського права;

виявлено характерні риси міжуніверситетських двосторонніх угод як засобу реалізації та розвитку міжнародних правових стандартів вищої освіти, що наразі активно використовується вітчизняними вищими навчальними закладами, як державними так й приватними, визначено специфіку таких угод, що полягає у ретельній регламентації процесів отримання «подвійних дипломів» та проходження «подвійних програм», виявлено наявність типових зразків таких угод.

Також з огляду на зміст отриманих Громовенком К.В. наукових результатів, вони відзначаються не лише науковою новизною, але й практичним значенням, адже автором сформульовані рекомендації щодо удосконалення підходів до вектору укладання Україною двосторонніх угод у сфері вищої освіти.

Викладені в дослідженні положення безперечно можуть бути використані в: науково-дослідній сфері – як основа для подальшого дослідження міжнародно-правових стандартів освіти, міжнародних механізмів реалізації та захисту права на освіту тощо; в навчальному процесі – для викладання курсів «Міжнародне публічне право», «Міжнародне право прав людини», а також при підготовці відповідних розділів підручників, навчальних посібників і методичних вказівок; в правотворчій сфері – для розробки міжнародно-правових документів в сфері міжнародного права прав людини, співпраці у сфері вищої освіти зокрема стосовно взаємного визнання кваліфікацій, а також у практиці розроблення та укладання міжуніверситетських угод та внесення змін до чинного освітнього законодавства України.

Оцінка змісту дисертації. Структура та зміст дисертаційного дослідження Громовенка К.В. зумовлені поставленою ним метою та сформульованими дослідницькими завданнями. У дослідженні в логічній послідовності розкрито основні аспекти теми, зроблено відповідні висновки та надано рекомендації.

Перший розділ дисертації присвячено аналізу процесів становлення міжнародно-правового відображення феномену вищої освіти з найдавніших часів до періоду формування сучасного міжнародного права в середині XX сторіччя. Слід відзначити зроблений автором ґрунтовний аналіз етапів становлення міжнародно-правових механізмів у сфері вищої освіти.

Заслуговує уваги також думка дослідника про те, що відповідні тогочасні правові гарантії додатково втілювали розуміння суб'єктами міжнародних відносин ролі університетів як соціального блага, що потребує на специфічний захист (с. 55). У дисертації вірно вказане на запозичення іншими країнами світу європейської університетської системи у XIX-XX ст. освіти ініціативно, без укладання спеціальних міжнародних угод, та насамперед, через вжиття національних заходів.

При цьому стандарти університетської діяльності у цих країнах мали відповідну специфіку, із яскравими відмінностями у сферах самоврядування, свободи наукового пошуку та викладання й університетської автономії (с. 60). Автор влучно відзначає зіткнення інтересів держав XIX сторіччя у сфері забезпечення вищої освіти для підконтрольного населення та, водночас, у сфері забезпечення власного культурного, мовного та етнічного домінування на захоплених землях (с. 72).

Другий розділ дисертації присвячений міжнародним стандартам вищої освіти, відображеним в універсальних міжнародно-правових угодах, зокрема щодо прав людини, стосовно функціонування міжнародних університетів та з визнання освітніх кваліфікацій. Слід погодитися з автором у тому, що делегування ООН повноважень стосовно освіти, до спеціалізованих установ певною мірою відображає й попередній досвід Ліги Націй із формування окремих, тематичних органів. Водночас відповідне делегування відбулося у принципово іншій формі, шляхом утворення спеціалізованих інституцій як окремих суб'єктів сучасного міжнародного права (с. 94).

Важливою є авторська теза про те, що практика Комітету протидії расової дискримінації ООН як квазісудового (адміністративного) міжнародного органу набуває для формування міжнародних правових стандартів вищої освіти неабиякого значення (с. 129). Дисертант вірно наголошує на важливості регіональних договорів ЮНЕСКО якими уперше визначалася роль міжуніверситетських угод саме у сфері визнання дипломів та кваліфікацій вищої освіти, що у дослідженні правильно визнано важливим етапом розвитку міжнародних стандартів вищої освіти (с. 158).

Третій розділ присвячений специфіці правової регламентації вищої освіти під егідою Ради Європи, Організації з безпеки та співробітництва в Європі та Європейського Союзу. Заслуговує на увагу теза про те, що відповідна практика Європейського суду з прав людини носить вагомий характер для окреслення міжнародних стандартів прав людини, адже визначає ключові пріоритети для такої національної політики, якими

конкретна держава зобов'язана керуватися під час регулювання сфери вищої освіти (с. 178). Цікавим вбачається дослідження автором статусу Академії ОБСЄ, із отриманим вірним висновком про те, що практичні завдання Академії подібні меті університетів, утворених під егідою ООН, та охоплюють підготовку фахівців у сфері міжнародних відносин для країн, які не мають у цій сфері власного освітнього потенціалу (с. 220).

Четвертий розділ характеризує специфіку двосторонніх міждержавних та міжвідомчих договорів України стосовно вищої освіти, особливості міжнародних програм щодо освіти за участю України. Слід відзначити зроблений автором ґрунтовний аналіз відповідних актів, в рамках якого доведене їх подібність за змістом та вектором регулювання, спрямованим на стимулювання міжуніверситетської співпраці, академічних обмінів, обміну інформацією та відомостями, обговорення питань визнання кваліфікацій (с. 264). Важливою є думка автора про подібність змісту міждержавних програм у сфері освіти до міжнародних комерційних проектів та відповідно для угод, що укладаються із застосуванням міжнародного приватного, а не публічного права (с. 288).

П'ятий розділ дисертаційного дослідження концентрує увагу на аналізі рівня відображення міжнародних стандартів вищої освіти у профільному законодавстві України, зокрема з урахуванням ситуації міждержавного конфлікту. На жаль, вірною є теза автора про те, що низка вітчизняних відомчих нормативних актів у сфері регулювання вищої освіти насилається на жоден міжнародний договір України у сфері вищої освіти та на жоден механізм, утворений на базі таких договорів (с. 325). Важливим вбачається й висновок дисертанта про те, що специфіка надання вищої освіти та реалізації відповідних прав людини в умовах міждержавного конфлікту загалом знайшла своє відображення в національному законодавстві України (с. 347).

Отже зміст дисертації Громовенка К.В. повністю відповідає меті та завданням, які були сформульовані автором дослідження.

Повнота викладу наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, в опублікованих працях. Відповідні наукові положення та висновки дисертаційного дослідження Громовенка К.В. знайшли своє відображення в рецензованій одноосібній монографії «Міжнародно-правові стандарти у сфері вищої освіти», у двох главах колективних монографій, а також у 49 наукових публікаціях, з яких 26 наукових статей опубліковані у фахових виданнях України, ще 5 наукових статей – у зарубіжних наукових виданнях, та ще 18 публікацій є тезами доповідей на наукових конференціях. Вказані публікації цілком відображають зміст, висновки та пропозиції дисертації Громовенка К.В., а тому ця робота є повною мірою апробованою згідно наявних вимог.

Зауваження і дискусійні положення дисертації. Серед тез та міркувань дослідження варто вказати на декілька, що можуть стати підґрунтям для наукової полеміки.

1. У дослідженні якісно та детально висвітлене відображення освітніх питань у історичних джерелах міжнародного права, включаючи угоди періоду Гетьманщини. Вбачається, що робота б виграла від висвітлення автором аспектів відображення права на освіту у міжнародних угодах України періоду визвольних змагань початку ХХ сторіччя.

2. Автором ретельно досліджене процедури контролю за дотриманням права на освіту у міжнародних механізмах системи ООН. Водночас було б бажане додатково дослідити звіти України про виконання нею власних універсальних зобов'язань щодо права на освіту в згадані автором конвенційні комітети ООН.

3. В роботі багато уваги приділено питанню міжуніверситетських договорів, тому безперечно дослідження виграло б від авторського визначення цього сучасного міжнародно-правового феномену.

4. Автор виділяє окремим підрозділом 4.2 питання програмних міжнародних актів України у сфері освіти, тому було б варто вточнити

підстави такої уваги та авторське ставлення до феномену міждержавних програм у сучасному міжнародному праві.

5. У підрозділі 5.2 автором ґрунтовно досліджене реалізацію міжнародних стандартів вищої освіти в Україні в умовах міждержавного конфлікту, застосовано відповідні акти міжнародного права. Водночас дисертаційне дослідження виграло б від аналізу поточного стану та перспектив розгляду скарг на порушення відповідних прав людини у міжнародних судових та адміністративних інститутах.

Водночас необхідно зазначити, що наведені зауваження не знижують високий рівень дослідження та його позитивну оцінку та є насамперед предметом для подальшої наукової дискусії та роботи.

Висновок щодо відповідності дисертації встановленим вимогам.

Дисертація є комплексним, узагальненим дослідженням та відзначається високим науково-теоретичним рівнем, глибиною розробки наукової проблеми, новизною підходу до вирішення поставлених наукових завдань і обґрунтованістю сформульованих практичних рекомендацій.

Робота повністю відповідає спеціальності 12.00.11 – міжнародне право.

Результати дослідження достатньо повно і широко висвітлено у наукових публікаціях автора. Апробація отриманих результатів на міжнародних науково-практичних конференціях підтверджує актуальність та ґрунтовність виконаного дослідження.

Ознайомлення з текстом автореферату дисертації дає підстави стверджувати, що за структурою та змістом він відповідає вимогам, що ставляться державними органами управління освітою України. У тексті автореферату відображено основні положення, зміст, результати і висновки здійсненого Громовенком К.В. дисертаційного дослідження. Зміст автореферату ідентичний основним положенням дисертації.

Зважаючи на вищевикладене можна зробити висновок, що дисертація Громовенка Костянтина Вікторовича «Міжнародно-правові стандарти у сфері вищої освіти» відповідає встановленим в Україні вимогам до

кваліфікаційних наукових праць такого рівня, а також п.п. 9, 11, 12 Порядку присудження наукових ступенів та присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 року № 567, а її автор – Громовенко Костянтин Вікторович на підставі прилюдного захисту заслуговує на присудження наукового ступеня доктора юридичних наук зі спеціальності 12.00.11 – міжнародне право.

Офіційний опонент:

доктор юридичних наук, доцент

Київський міжнародний університет

професор кафедри міжнародного права

і порівняльного правознавства

Спектор Ольга Михайлівна

